

İNANÇ

DENİZLİ HALKEVİ DERGİSİ

Cilt : 5

Temmuz — 1941

SAYI : 53

İmtiyaz Sahibi
HULÜSİ ORAL

Yayın ve Yazı İşleri Müdürü
Tahsin Saygunışık

Güzele Varan Dil

Tahsin Saygunışık

San'at ve Seciye

Necdet Şenel

Cesari' den

Tahir Hayrettin Tolga

Sevinç [Şiir]

Necdet Şenel

Havuzum [Şiir]

Tahsin Saygunışık

Gelin Helvası

Ali Ulvi Darıverenli

Geceler [Şiir]

Hakkı Sayın

Çal Halk Türküleri

Ahmet Akşit

Friky Baş Piskoposları

Hilmi Ersan

İNANÇ

DENİZLİ HALKEVİ DERGİSİ

CİLT : 5

Temmuz — 1941

SAYI : 53

İmtiyaz Sahibi
HULÖSİ ORAL

Yayın ve Yazı İşleri Müdürü
Tahsin Saygunışık

Musahabeler :

GÜZELE VARAN DİL VE SOZDE MUNEKKİTLER

Tahsin Saygunışık .

Dil ve onun muhtevaları üzerinde sıklıkla yazılar görüyoruz. Edebiyat ve onun tek malzemesi olan dil, sonra onun mükemmel inşası; üzerinde durulmağa değer bir meseledir.

Gerek edebiyat tarihleri, gerekse tetkiklerin sonunda varılan hükümler bize, zamanın seyri içinde dilin, kendini kullananların zaaf ve kudretlerine göre şekiller aldığını göstermektedir. Burada edebiyat tarihinin muhtelif zamanlarında, dilin geçirdiği istihaleleri incelemek, yerinde bir iş olacaktır.

Dille, onu iyiye ve güzele götürecektir, doğruluk ve nizam içinde onu genişletecek muharrir, yahut dili zaafının dünyasına sokarak onu sürçen, veyahut kötüleştiren muharrirler hakkında kat'i hükümler verme zamanı çoktan gelmiş bulunuyor.

Dil, ifadede inşanın en bariz malzemesidir. Her sanatkâr duygu, düşünce ve tefekkürünü bu malzeme unsurlarını sıralı olarak, düzenliyerek ve kendi minari orijinalitesini kulla-

5037942
1941/53-54

narak kendine hâs bir kompozisyon yaratır. Sanat ve estetik kıymetleri, dilin her nevi yapı imkânları içinde yaratmağa muktedir muharrirler; dili, basitten sağlam ve muhkem kompozisyona, dağınıklıktan cazip bir inzîbata, ve alelâde-likten güzele ve bedîliğe götürürler.

Bizim, umumî yenileşme cereyanımız içinde dile ayrılan gelişme hükümlerini hakikatlere bağlama noktaları, kemiyet itibariyle azlığa ve şahsiyetlere irca ile mevcuttur. Muharrirlerin dildeki mükemmel inşaya hizmetleri, bu güne kadarki dil tefekkür sistemimizde yalnız sadeleşme noktasından iyiye veya kötüye bağlanmış bulunuyor. Kelimelerin güzellikte tekevvünü, Türk dilinin en güzel tanzim ve teşkil örnekleri ve bu noktaya dayanan incelemelerin bugüne kadarki kısrılığı, kültürümüzde dile ayrılan hüküm ve hakikatlerin tek tarafı olduğunu bize göstermektedir.

Dilde sadeleşme meselesi ile, dilin san'at, estetik ve güzellik dünyası birbirinden çok ayrı şeylerdir. Biri yalnız şekle, cehte ve zaman ve imkânlarla bağlı hâl içindedir. Ve bu işin san'atkârı olan alâkası ruhî yaratmalara dayanmamaktadır.

Eli kalem tutanla, dili meramın ihtiyaçları nisbetinde kullanabilen her insan, birinci işi yapabilmek iktidarını taşıyabilir. Halbuki, dili güzellik, incelik ve kemal dünyasına ulaştırmak ancak san'atkârın işidir. Yakın zaman neşriyatlarına göz gezdirildiği vakit; birinci imkânın mevcudiyetine rağmen dilde güzel insanın en basit vasıta ve oluşlarına indirilmiş darbeleri görmemek mümkün müdür? Bilhassa bir çok roman ve hikâyelerimizde - Son devir - altüst olmuş bir sentaks, karmakarşık kelimeler yığını, bozuk ve sevimsiz bir şekil hercümercini de görmek kolaydır.

Bugünün münekkidi; san'at ve eser hakkındaki hükümlerine evvelâ dilin en basit tekevvün ve teşekkülünden başlar. Dili çiğniyerek yürüyen, kaidesizlikler içinde güzel olmağa çalışan bir ifade üstüne sanatı koymak; bu ilk müsamahasızlık mebdai olmalıdır.

Bir dilin en güzel örneklerini, en kuvvetli muharrirler verir. Dilin zenginleşmesi, güzelleşmesi, inşa ve teşekkülünün kemale varması bu kudreti içlerinde taşıyan sanat-kârların yaratacağı şeydir.

Dilimizde sadeleşme işinin artık az kusurlu bir hale girdiği yıllar ve devreler içindeyiz. Zamanımızın kapılarına kadar bu işe himmet etmiş muharrirlerimizin; yeni Türk dili inşasını yaratacak yeni bir devre girişlerini beklemek sabrı yolunda şimdiden hayli ilerlemiş bulunuyoruz.

Güzelliği, yazı ve ifade imkânları üzerinde yaratmağı düşünen her insan, her sanatsever ve muharririmiz; muvaffakiyetsizliğin, umumî bir daire içinde tesirler yaratarak genişleyeceğini herhalde şuurla düşünmelidir.

Dilde güzelliği ve muvaffakı edebiyat verimleri içinde aramak ve çıkarmak vazifesini üzerinde taşıyan münekkidin ne gibi bir miyar içinde temyiz ve takdir işini yaptığını düşünmek; dilimiz ve telâkkilerimiz bakımından kendi üzerine düşen çok ağır bir iştir.

Akıp giden bir neşriyat içinde, ne güzeli seçip sevmek, ne de çirkinini ayırıp kat'î hükümlerle sürüm haklarından uzaklaştırmak vaziyetini görmemekteyiz. Güzelliklerle kötüler zevkimizin önünden kolkola geçmektedir.

Zamanın tasfiyesini beklemek gibi uzun ve faydasız bir tevekkül ortasında yaşayan bir edebiyat ve neşriyyat dünyamız. Aynı zamanda şamil, sanat ve estetik hükümlerile çevrelenmiş, tanzim edilmiş bir sanat ve güzellik kültürünün hâkim ve otoriter atmosferini özlemiş bir hayat içindeyiz.

Kültür inkişatlarında dilin büyük kıymetini inkâr edecek insan tasavvur edemem. En canlı kültür inkişafının da kolay giriş yolu, muhakkak ki mükemmel inşaile temellenmiş, ve güzele varmış dille olur.

Dili, güzellik dünyasına götürecek sanatkârı arıyan gön-lümüz ve sözde münekkitlerimiz.

Düşünceler :

San'at ve Seciye

Necdet Şenel.

Seciyemizi yapan, samimî olarak düşündüklerimiz, duygularımız ve inandıklarımızdır. Bu ruhî yaşayışımız, muhîtimizden gelen müspet veya menfi tesirlerin altında kendine bir yol ve bir hedef seçer. Bütün hayatımızla alâkadar olan bu yolun en hayırlı en ışıklı olanını bulabilmek için; bize rehberlik edecek olan en güzel vasıta şüphesiz san'attır.

San'ata hislerimize doğrudan doğruya hitap edecek, bize ihtarda bulunacak ve bizim seçiş kabiliyetimizi artıracak her şey vardır. Güzellik, fazilet, asalet, matematik, ıstık, ses, renk ve koku.. Her şey, her şey.. San'at bize daima en iyi ve en güzeli seçmeği öğretecektir. O vakit bizim için karanlığa düşmek tehlikesi dalmaz ve baharlara giden yolumuzda mes'ut olarak yürürüz. San'at aşkı ruhun vaftizidir.

San'atın gayesi ahlâktır. Ruhunun asil duygularını ve sezislerini, kelime denen ses kalıplarına döküp onları birer heyecan ve haz vasıtası yapan şair, iç fırtınaları ile kema-nın tellerini, piyanonun tuşlarını harekete getirip, yarattığı sesleri; hayal âleminin perileri gibi uçşturan ve bize görünmez hakikatlerin zevkini tattıran müzisiyen, iç görüşlerini çizgileştiren ressam, sevinç ve ıstıtabını bir tebessüm halinde taşa ve mermere oyan heykeltraş, bir kelime ile ruhun insanı olan san'atkâr, hep manevî hayatımızın kemalini tamamlamak için çırpınır.

San'at bir çırpınıştır. En eyiye, en güzele yükselmek için bir çırpınıştır. Bizi fazilet, fedakârlık, asalet hisleriyle bezeyecek ve silâhlendirecek olan san'at, güzelliğin anahtarıdır. Bu anahtarla bize kapanan ıstık dünyasının kapılarını açmasını bilelim.

Halkedebiyatı Haberleri:

CESARİ'DEN

Tahir Hayrettin Tolga.

Bir koşmasına ders kitaplarında, bir aruz ölçülü şiirine de Bektaşî Şairleri — Sadettin Nüzhet Ergun'da rasladığımız Cesari'nin, elimize geçen bir elyazmasında 7 hece, 60 tan fazla aruz ölçülü şiirini gördük. Bektaşî Şairleri'nde bahsedilen Divan'ını tetkik edeceklere, hece ile yazılanlarını bu sayıda, aruzla yazılanlarından bazılarını da gelecek sayıda sunacağız.

"Cesari mahlâsım amma Hasan'dır bu benim adım,,

"Biz Cesari Hacı'yız zikroluruz eş'ardan

"Bizden alırlar sebak her ravi - i ehl-i kısas,,

"Ocaklıyız bu günâ şanımız hoş adımız vardır,,

"Cesari Aşıkım nam ile şanım dilde meşhurdur

"Bu meydana benimle imtihan-ı aşk olan gelsin,,

"Ey Cesari kuru nam ile geçinme böyle

"Sen kemal ehli isen sana gerek zerde pilâv,,

"Nağme-i nâlem benim yâr etmeseydi istima

"Mevlevî'ler eylemezdi döne döne hiç sema,,

"Cesari hırkapuş dervişane bir seyahat kıl,,

Satırlarını da, adını ve hüviyetini tenvire yarar diye kaydediyoruz.

I

Älemde bir civan severdim amma
Kadrimi anlayıp etmese zayi
Vaslına ermeğe everdim amma
Arada ger rakip olmasa mâni

Bulurdu devletim her türlü kemâl
Gireydi destime ol hubcemâl
Anınla gâhice olursa visal
Açılsa bu bahtım kani o talih

Sevdiğim lânazir canan olaydı
Mürde-i cismime bir can olaydı
Güzellik tahtına sultan olaydı
Bendesı dillere olurdu şayi

Bakışı bendeye ola şahane
Hüsnüne olmya zerre bahane
Misali gelmemiş ola cihane
Cemali gün gibi berk ura lâmi

Vasfını bu resme kılam mürettep
Eyliyem anınla zevk-i mutarrep
Asılzade ola hem şuh müeddep
Cesari böylece olaydı vaki

II

Meyletme bir yana Ey Nazeninim
Bir bâr-ı girandır kahrı gurbetin
Dinle nasihatim Yâr-ı Güzinim
Çekilmez gümandır kahrı gurbetin

Uyup sevdalara çekme gel emek
Olma yürü âlem içinde diltenk
Göstermez bir iyi gün sana felek
Yamandır yamandır kahrı gurbetin

Dosta ehıbbaya sen olma hasret
Helâk eylesen seni o firkat
Bu hava hevesten eyle feragat
. ziyandır kahrı gurbetin

Cesari olunmaz vasf-ı beyanı
Başına tenketme geniş cihanı
Değil hacet sana demeğe anı
Dilde dasitandır kahrı gurbetin

III

Ciğerim der isem sakın alınma
Kuzum taam olur ciğerden leziz
Bağ-ı dehr içinde demem salınma
Kamet-i şimşadın ar'ardan leziz

Aşkın ile derya gibi cuşedem
Lâal meyin nola bu dem nuşedem
Tekellüm et bari seni gûşedem
Kelâmın dür şehd ü şekerden leziz

Nice vasfetmeyim siyah kâkülü
Olmuştur perişan saçın sünbülü
Taze açılmıştır ruhların gülü
Rengi anın verd-i ahmerden leziz

Sözüm yok sen gibi kul-u sadıka
Edersin merhamet bağı yanık'a
Cesari şeci ü merd-i âşıka
Vuslatın feth-i heftkişverden leziz

IV

Beğenip giymezen dilber
Giyersin eğnine çul yavaş yavaş
Gide gide bu aşk bu sevda beni
Eder muhanete kul yavaş yavaş

Gel de dinle sohbetimin akdemin
 Muhanet babına basma kademin
 Emsaliyle görüşmiyen âdemin
 Olur altın ismi pul yavaş yavaş
 Soyunup giymezdim dehr - i üryanı
 Yedi iklim çihar köşe her yanı
 sen de büryani
 Derdine bir çare bul yavaş yavaş

— V —

Seninle imtizaç etmek olur mu
 Nedir bu serkeşlik Ey Meşrebi tiz
 Önünden savuşup gitmek olur mu
 Deler bağrımızı hançer - i hunriz

Derun - u aşk etmez ahara hicret
 Ne lâzımdır edem zillate minnet
 Yâr ilen âşıklar ederken ülfet
 Gelmesin ağyar ı fitneengiz

Üftadedir sana cümle halâyık
 İsterler olmağa vuslete lâyık
 Sen şehin hüsnüne olmuştu âşık
 Netsin ahetmesin bu abd - i naçiz

Gazel tahriridir bu mutadımız
 Âşık Ömer misli var icadımız
 Nola anılırsa dilde adımız
 CESARİ şair - i merdaneyiz biz

— VI —

Nola pahşedersek sözde halâvet
 Bizler ol şair - i şirinedayız
 Gülşende kılarız zevk - i taravet
 Misal - i andeip ehl - i safayız

Bu aşkın meyinden nuşeyleyip hem
 Meclis - i yâranda biz süreriz dem
 Oluruz elbette ol yâre mahrem
 Marifet kâniyiz gerçi gedayız

Kimseye bühtan isnadımız yok
 Zararsız mahlûkuz ifsadımız yok
 O yâr ile mutadımız yok
 Hak söze teslim - i herdemrızayız

Anılırız dilde ehl - i sühan biz
 Biliriz nazm ile çok türlü fen biz
 Kadimden âlem - i ervahten biz
 Muhibb - i esdika hoşaşınayız

Düzeriz gûnagûn biz nazm - ı eş'ar
 Gezer icadımız her yerde çok var
 Dilberi severiz etmeyiz inkâr
 CESARİ âşıkız biz müptelâyız

VII

Sahra - yı seyrana gitmeğe Câna
 Semend - i nazına ur eğer meğer
 Murad - ı maksuda yetmeğe Câna
 Görünsün ehl - i aşka sefer mefer

Feragat eyleyip baş ile candan
 Niceler geçtiler işbu cihandan
 Geçmek muhal ... canandan
 Olmaz bu saydgâhta kemer memar

Rah - ı aşka âşık doğru gelirse
 Erer matlubuna rehber bulursa
 Vay anın hâline hayret alırsa
 Derunundan gitmez hiç keder medor

Mehabet eseri her güzelde var
 Velâkin görmedim hiç sana uyar
 Kemandır kaşların Ey Çeşmi Tatar
 Tir - i gamzen bağrımı deler meler

SEVİNÇ

*Mabet kadar serin karanlıklarım;
Gece yıldızlarla konuştuğum an!
En büyük tesellim inandıklarım;
İndiren gökleri ruhuma iman..*

*anrı ki, görünür türlü biçimde,
Sevgili ki, ondan gelen haberci.
Sırların ateşi, yanan içimde
Var seraba koşan yolcu sevinci...*

Necdet Şenel.

*Riște - i cevrine bağlatma beni
Nâr - ı hicrin ile dağlatma beni
Hasretinle daim ağlatma beni
Göstermesin yaşım hiç hatar matar*

*Bu canım hazzeder ruy - u yârdan
Yok mudur bir eser suy - u yârdan
Gelirsin Ey Saba gûy - u yârdan
Kani vakt - i seherde haber maber*

*CESARİ eyle gel himmeti âlâ
Ehl - i dilin ola devleti âlâ
Âşıkın durağı Cennet - i Âlâ
Rakibin meskenidir sakar makar*

HAVUZUM

*Bazan kederimden daha çok berrak içinde,
Yüzer sarı yapraklarla çiçekler yer yer..
Binbir kıvrıntı yanan küçücük engininde
Ürperişlerle uzar sonsuz mavilikler..*

*Süzgünce iner kuşlar, sora tatlı yudum
Bırakır kızıl ateşleri mavi satha..
Bir veda, aynı misafirler gibi; duygum
Getirir sora kanat seslerini bana..*

*Değişen saatlerim erdan akar gün gün;
Gönlüm gibi ürpertide havzum ki her an..
Rüzgârlar akan dallar; ağaçlar, ki güzün
Okşayarak geçiyor cildini, havzumdan..*

*Üzgün anımın ufkunda: " Din, derim artık.."
Kamçulamakta sükût dünyasını ruhum..
İsterim, hazlı zamanımdan aksın ılık:
Gülsün çivitli kenarında sular onun...*

*Bazan bulanır duygularımdan fazla;
Seçemem, ufkumda belirmiş tek bir cengi..
Neş'eyle akan saat, bana binbir nazla
Küçük dalgacıklarla güler birden rengi..*

Tahsin Saygunışık.

GELİN HELVASI

Öğretmen:

Ali Ulvi Darıvıranlı.

Denizli düğünlerinde kadınları davet helva dağıtmakla olur. Buna gelin helvası derler. Bu da nushada yazdığımız gelin hamamı gibi ayrı bir merasim, hemen hemen Denizli'ye hâs bir âdettir. Yapılış şöyle ki : Düğüden bir hafta evvel çarşamba günü oğlan evi kız tarafına bu hafta helvayı çıkaracağız diye haber gönderir. Onlarla zaten sözleşilmiştir. Peki çıksın derler. Oğlan tarafı hal ve vaktine göre tahin helvası yapan helvacılara 4 tane kenarlı sini gönderir.

Bu sinilere helva doldurulur. Sinilere konan helva iki parmak kalınlığında beyaz Denizli'ce taş helva denilen şeker ağdasının çöven suyu ile pişmiş şeklidir. Tahan helvası yapılırken içine tahan karıştırılmadan önceki hali helva döküldükten sonra daha sıcak iken üzerine renkli sert şekerlerdende batırılarak süslenir. Helva salı gününde yapıldığına göre çarşamba günü kuşluk zamanı bu dolu sinileri helvacı kendi çıraklarıyla tarif edilen kız evine gönderir. Sinilerin üzeri işlemeli büyük bohçalarla örtülüdür. Ayrıca bir sini oğlanın kondi evine gider. Helvayı getirenlere bahşiş birer çevre ile para verilir. Öğleye doğru kız tarafının hısım akraba ve dostları evde toplanmışlardır.

Gelin giyinir. Odanın orta yerine oturur, sininin birini getirirler. Baş üstünde tutarlar. Kız bir elini sininin üstüne uzatarak ellerini helvanın üzerine kor, elinin değdiği yerin tarafını bıçakla işaret eder, siniyi yere endirir hayırlı uğurlu olsun diye tebrik ederler. Ağzınızın tadı sona kadar bozulmasın diye dua ve temennide bulunurlar. İşaret edilen kısım parçalandıktan sonra bir tabak içine güveğiye gönderilir. Bu tabak içine baklava doldurularak yine kıza iade edilir. Bütün sinilerdeki helvayı avuç içi büyüklüğünde parça-

larlar. Evde toplananlara birer parça verildikten sonra bütün mahallelerde kendilerinin görüştükleri, tanıştıkları bütün dostlarına, komşularına, hısım akrabalarının komşularına bu helvadan birer parça tabaklar üzerine konarak dağıtılır. Helva bir az sert düşmüş ise gelinin geçinmesi bir az zor olacak, yumşaksa gayet güzel geçinecekler, diye tefeül edenlerde bulunur. Halbuki bu helvacının ustalığına bağlı bir şey. Helva sinisinin birden dörde kadar olması düğün sahibinin hısım akraba ve dostlarının azlığına, zengin ve fakirliğine bağlıdır. Çünkü gelen bu sinilerin içi düğün günü boş dönmeyecektir. Kız tarafı sinilerin çok gelmesinden memnundur. Fakat bunun birde geri gönderilmesi var. Bundan ötürü daha evvelden kaç sini gönderelim diye kız tarafı ile mutabık kalırlar. Gelin alınacağı perşembe günü bunların birine baklava ve diğerine kuzu, birine şeker ve şekerlemeler, kuru yemişler, dördüncüsüne ekmek konur. Üzerleri divalı veya sırma işlemeli bohçalarla örtülerek gönderilir. Parçalar bölünmüş olan helva yedi sekiz koldan mahallelere dağıtılmağa çıkarılır. Bunlar (okucu) dur. Her helva verdikleri eve varınca filânın helvası çıktı filân gün akşam kına gecesine perşembe gün koltuğa cuma günü gelin ertesine buyurun derler. Helvayı dağıtırken arada unutulmuşlarda çıkar. Ayrıldıkları parçaları birer daha bölerek onları da azıcık olsun memnun etmeğe çalışırlar. Avuç ortası kadar büyüklükte parçalanmış helva bölükleri bazan 25 kuruşluk büyüklüğünde parçalara kadar küçülür. Bu kadar küçük olmasına kimse bahane bulmaz. Bu kadar olsun adımızı anmışlar da helva göndermişler diye memnun olurlar.

Dört beş sini helva ilk nazarda çok gibi görünür. Fakat bunun biri ikisi o gün evde toplanan hısım akrabanın küçük çocuklarına yetmez. Helva çıktığı gün gelin evi çok kalabalık olur. Diğer iki sinisi 28 mahalle olane Denizlinin hangi yerine yetecek. İşte bunun için her mahalleden biliş olanlara verilir. Yetmeyenlere renkli şekerlerden dağıtılır.

Arada hatırlanmayanlar olur. Bunlar bir lokmacık helva parçasından dolayı bizi, dost yerine koymamışlar, falanın ha-

GECELER

Düşüncem sessizliği içinde duyduğu an,
Ve kuşların uzaklara haber taşıdığını..
Bu an, gecelerimin sükûnunu durmadan;
Ruhuma gerer sonsuz teselliler ağını..

Yapraklar genişliyen bir korkudur içimde;
Zaman saatlerimi avucunda yuğurur..
Yaşar kızıl bir dünya genişleyip içimde,
Söner gözümde renkler, ve gözyaşlarım kurur.

Hakkı Sayın.

tırını saymışlarda bizi insan yerine koymamışlar, diye gü-
cenirler. Ve epey bir zaman gördükleri yerde başa kakarlar.
Bu işi kimseye darıltıp gücendirmeden başarmak bir mes'ele-
dir. Hiç bir gelin helvası dedikodusuz geçmez. Bununla be-
raber kız anasının o gün sevincine payan yoktur. İşte Deniz-
lide gelin helvasının yapılış şekli. Gelin hamamı; bir kaç
yüz kişinin iştirakile yapılan nişan merasimi 10,15 yıldanberi
kaldırılmış olduğu halde helva çıkması el'ân devam edege-
len âdetlerdendir.

Başka yerlerde rastlayamadığım bu usul ve âdetin nere-
lerde cari olduğunu okuyucular hatırlarlarsa Denizli âdetine
uyup uymadığını mukayese ederler.

ÇAL HALK TÜRKÜLERİ

Toplayan: A. AKŞİT

Bir buçuk asra yakın bir zaman evvel hâdis olan bir vak'a
hakkında Çal'ın Bekilli köyünde söylenmiş bir türkü.

Bekilli köyünde Alacan oğlu soyadı ile anılan bir genç yine o
köyden bir genç kızla evlenmek istiyorlar kızın annesi razı olmuşsa
da babası razı olmuyor. Ve nihayet kızla oğlan birbirlerini sevdik-
leri için (kaçıyorlar) Kuycak tarafına geçmek üzere Menderesin çok
dar bir mevkiinden atlıyarak geçmek istiyorlar. Delikanlı atlıyor o
bir tarafa geçiyor. Kız atlamış o bir tarafa geçmiş ise de ayağında
o zamanki tabirle şipidik babuç olmakla kaymış baş üzeri menderese
düşmüş ve kaybolmuş. Bu vak'adan delice bir hal alan ve üzülen
sevgilisi doğruca hükûmete giderek vak'ayı anlatıyor.. Teslim oluyor.
Damda kendi kendine türkü söylemeğe yakım yakmağa başlıyor.

Şaştım ben allahım yine şaştım
Menderes üzerinden yar ile geçtim
Çaresi bulunmaz bir derde düştüm
Coşkun sular aldı benim Ümmümü

Çok zamandır sevgilimi sezerdim
Gözlerimle gözlerine süzerdim
Su üzerinde keldi yarım mezarın
Kuruyası çaylar aldı benim Ümmümü

Ayın çevresinde bir yıldız gibi
Ensesinde sarı saçı saz gibi
Kullar uğramasın derde biz gibi
Akmayası çaylar aldı benim Ümmümü

Elimi uzattım eremedim koluna
Çok paralar telef ettim yoluna
Bir kerrecik saramadım boyuna
Kuruyası çaylar aldı benim Ümmümü

Eğilip de alamadım fesini
Uzak gitti dnyamadım sesini
Yoluna koydum balya tosunu
Baklan çayı aldı gitti Ümmümü

Davulcular kaya dibi dolaşır
Ensemizden kara haber ulaşır
Dostlar ağlar düşmanlarım gülüşür
Coşkun çaylar aldı gitti Ümmümü

Doğan ayın ikisiade üçünde
Sarı altun telem saçın ucunda
Benim Ümmüm gitti sular içinde
Coşkun çağlar aldı benim Ümmümü

Bu türküyü söyleyen delikanlı Kütahya ve Bursa hapis-
hanesinde yanık sesile hapisleri müteessir etmiş ve nihayet
Valiye kadar aks etmiş kızın babası da dava etmediğinden
Delikanlı berat etmiş bilâhare kızın küçük kardeşile evlen-
miş ve bu gün nesli o köyde mevcuddur. Şu kıssadan an-
laşılan bariz cihet Türklüğün doğruluğu, safiyeti, temizliği
sevgisinin derinliğidir.

FIRIKYA BAŞ PİSKOPOSLARI THE CITIES AND BISHOPS OF PHRYGIA

Yazan : *W Ramsey*
Oxford ve Aberden Üniversitesi
Profesörlerinden

Çeviren: Hilmi Ersan

Geçen Sayıdan Devam

12 — Muhammet dininin Zaferi :

Şimdiye kadar likos vadisini roma imperatorluğunun bir parçası olarak izah ettik Mîlâdi 133 senesinden türklerin eline geçdiği zamana kadar olan tarihini hulasa ettik dini bakımdan mutâlaa edilince bu vadi türklerin eline geçdiği sırada burada büyük bir hiris iyan nüfuzu vardı. Fakat bu mintıkaya tren hatları yapılmağa başlandığı zaman (19 ncü asır) nüfusun hemen hepside müslümandı. Bu şehirlerden yalnız honazda yarı yarıya hiritiyan buluruyordu; Denilide de bir yunaa mahallesi vardı.

Acaba bu yedi asırlık bir devirde likos vadisindeki hiris-
tiyanların tarihi nedir. ? Bu suale ancak selçuk ve osmanlı
türklerinin tebalarına ne suretle muamele yaptıklarını tetkik
etmekle cevap vere biliriz. Bu mes'ele kitabımızın mevzuu
haricinde olmakla beraber bir iki mühim hadiseyi zikir et-
meden geçemiyeceğiz.

Denizlinin kuruluşunun eski leodikyadan gelen halkla
münsebattar olduğu aşikârdır. Nasıl tripolis halkı yeni köye
hicret etmişse leodikya halkıda denizliye hicret etmişlerdir.
Buranın ne için seçildiğini denizli (suyu çok) ismi başlı
başına izah etmeğe kâfidir. Eski leodikya suyu az bir tokrak
üzerinde kurnılmıştır. Ve sularını denizli civarından sun'î su
yolları vasıtasile tedarik ediyorlardı. Halbuki denizlide sular
caddelerden, her yerden akar ve bu şehir bahçeler yeşillik-
ler içindedir. leodikyanın yeri ise sıcak tozlu ve cazibesizdi.
Eski leodikyanın büyük şark yolu üzerinde oluşu tüccarı
hayatı durduktan sonra hiç bir faide temin edemezdi. Her
köy kendi yetiştirdiği mahsulla geçiniyordu. Denizlinin girin

vaziyetinden dolayı leodikyalılar burayı evvelden beri sayfiye olarak kullanmışlardı. Fakai hayatın birinci şartı olan su yolları bile tamir edecek kadar enerji ve maharet göstermeyen leodikyalılar. Artık eski yerlerinde duramazlardı. Denizliye geçtikte sonra bu eski leodikya (Eski Hisar) namı verildi. On dokuzuncu asrın başlangıcında bile hâlâ leodikyanın yerinde ufak bir köy bulunuyordu. Fakat bugün bir ev bile kalmamıştır.

Milâdi 1332 veya 1333 de İbni Betuda buraya geldiğinde Denizlinin bulunduğu yerdeki leodikyayı oldukça büyük bir şehir ve nüfus tecemmü merkezi olarak buldu. İbni Betuda seyahatnamesinde şöyle diyor: Burası suları ve bahçeleri bol, büyük ve güzel bir şehirdir; ve bu civarın en büyük pirenslерinden biri olan sultan Yahya bey tarafından idare edilmektedir. (+) İbni Betuda bu şehre Ladhik ismi diyor ki bununla hiç şüphesiz Denizliyi kastetmiştir. Aynı şehir Sehabalı — ed — din (Şebabettin) Tinçozlu ismile zikir ediyor. Aslında Denizli ismi bu şehir bol suyundan kinaye olarak bir lâkap şeklinde konulmuştu. Sonradan hakiki ismi gibi teammün etti, ve Türkler tarafından bine bir zaman için Lâdik ismi kullanılmıştır. (+) Lee tarafından tercüme edilmiş olan İbni Betudatın seyahatnamesinin sahife: 70

Aynı şekilde Hiye-repolisde boşaltılmıştır, ve bugün Hiye-repolis tepelerinin dibinde kurulmuş olan bir Türkmen köyü qu şehrin beşeri hayatına ait yegâne nişandır.

Fakat hâlâ mühim bir mes'ele var; Bu vadinin hristiyanlarına ne oldu? Nasıl oldu da yüzbinlerce hristiyan on dokuzuncu asırda ancak binden biraz fazla hristiyan kaldı? (+) Harice hicret edemezlerdi. Çünkü bütün memleket Türklerin elinde idi; ve yukarıda izah ettiğimiz gibi hristiyanlar Selçuk Türklerinin elinde, imparatorluk idaresinden çok daha mes'ut idiler. Dini takibata gelince: Selçukiler zamanında buna ait hiç bir kelime geçmiyor; hatta daha mutaassıp olan Osmanlılar bile her ne kadar hristiyanları Selçukilerden da

ha kıymetsiz tutmuşlarsa da açık bir takibat yapmıyorlar. Binaenaleyh bütün bu vak'alardan istihraç ettiğimiz netice şudur: Hristiyanların çoğu müslüman oldular; ve Denizlinin mühim bir kısmı eski leodikya sakinlerinin ahfalıdır diye biliriz. Aynı vaziyet Kadıköyünde de vardır. Kadıköyünde Trapezopolis ve altında halkın dokumacılık mehareti aynen bakidir. Hulasa etmek lâzım gelirse: Bu vadi hristiyanları kâmilten müslümanlığı kabul ettiler. Eğer Denizlinin 1210 sonra Türkler tarafından 1158 ve 1175 arasında hristiyanlar tarafından fikrini kabul edersek yukardaki noktai nazar açık bir hakikat olur.

13 — Eski ve yeni Anadolu :

Yeni Anadolu'da bazı bariz hususiyetler vardır ki bunları tetkik etmek kendi kıymetleri itibarile cazip olduğu gibi eski tarihini anlamak için de faydalıdır. Meselâ komşu köyler ve şehirler arasında kân ve adet itibarile bazı farklar görülmüyor.

Bu şehirlerin sakinleri birbirile sulh halinde fakat büyük tecerrüt içinde yekdigerele alâkasız bir şekilde yaşamışlar. Roma idaresi yaknasık bir cemiyetmeydana getirmeği hedef ittihaz etmişse de bu gâyesi ancak tahsilli sınıf üzerinde kısmen tahakkuk etti ve halk kitlesine tesir yapamadı, fakat kilise teşkilâtı Roma idaresinden çok daha fazla müessir oldu. Ortodoks dini müstakil, millî birliklere şiddetli muhalifti. Bu şehirlere ait vesikaların kifayetsizliğinden bu müstakil tiplerin kimler ve neler olduğu kâfi derecede bilinmemektedir. Fakat bariz olan üç sınıf halk dikkatimizden kaçamaz: Yerli Firikyalı ve Pisidialılar; Selosit müstemlekeleleri, Parğama şehirleri. Selosit ve Perğama şehirleri karakter itibarile yekdigerele daha yakın olmalıdırlar. Çünkü aynı Yonan kültürü ve Yonan idari teşkilâtı altında bulunuyorlardı. Yine bazı hususî mevkilerin kudsiyeti ve kudsiyetin en eski tarihlerden biri devam ettiği daima hatırdan tutulmalıdır. Müslümanların kendi ayin ve adetleri mevcut olması lâzım

gelen mukaddes yerlerden başk köylü halkın diğer bir çok yerlere kudsi kıymet verdiklerini görüyoruz. Bir çokların da, itimatla söyleyebiliriz ki, bu yerler eski zamanlarda da mukaddes sayılıyordu. Yalnız dini şekillerini, telkinlerini ve isimlerini değiştirdiler. Bunlar aslında politika est bir mabut veya bir hıristiyan velisi iken sonradan bunlar bir müslüman veya Türk şahsiyeti atfedildi; ve bunların ekserisine „Dede“ ismi verildi. Aynı şekilde bir hıristiyan piskoposluğu bir çok yerlerde eski bir (Hiyaron) kuesiyetini tevarüs eden bir makamdır. Tekke köyü Karauradaki harikulade tabii hadiselerin yarattığı dini hasyeti ve efsaneleri hâlâ muhafaza etmektedir.

(+) Akundenin yazdığına göre Sarayköyde birkaç Yonanlı evi vardı. Denizlide de yetmiş kadardı. Fakat on sene sonra burayı gezen Hamilton şuniarı yazıyor: Denizlide 120 hıristiyan evi vardır. Honazda 150 — 200 .

Cuinet (Asya Türkiyesi) isimli kitabında 3 sayfa 616 da şunları yazıyor :

1894 de Denizli merkez kazasında Denizli dahil 1200 Rum ve 430 Ermeni nüfusu vardır. Sarayköyde 450 , Çalda 420 dir. Bu Rnm ve Ermenilerin çoğu ticaret maksadile gelmiş ve yeni yerleşmiş muhacirlerdir. Acaba Denizlidekilerin ne kadarı bu neviden mühacirlerdir? Bunu tayin etmek güçtür. Zamdımızda ehemmiyetli bir ziyaret mahalli ihtimal ki vaktile Artemiş'in veya Sabayios'un kabri idi. İbni Betudanin bahsettiği „Kardeşlik „ cemiyetleri de ihtimalki Firikyannın ana mabudesine olan bağlılığın islâm kisvesi ve ayinleri içinde muhafazasından ibaretti. Coşkun heyecanlar içinde dönen mevlevi dervişleri, mabude cybele'nin kendi musiki aleti olan Flon (Ney) ve deflerle ayın yapıyorlar. Ve belki de İsadan birkaç asır evvel çalınan nağmeleri aynen tekrar ediyorlar. Bütün bu vak'alar bir arkeoloji seyahatının gözünden kaçmamalıdır.

Bu günkü mevki isimleri de dikkâtle tetkik edilmelidir. Bir çok yerlerde eski isimler şayanı hayret bir şekilde mu-

hafaza edilmiştir. Diğer bazılarında isimler şüphesiz Türkçedir. Eski isimleri muhafaza eden yerler bize ora nüfusunun mühim bir kısmının eski sakinlerinin ahfadı oldukları fikrini verir. İkinci vaziyette ise Türkler eski yerli halkı uzaklaştırmış demektir. Lykos vadisinde Khonaihala honaz Karia Gereli ismile çağırılmaktadır. Firikyada yaşıyan eski isimler azdır. Türk fütühatının anı ve tam olarak vuku bulduğu Kapadokya gibi yerlerde fazla miktarda eski isimler vardır.

Diğer mühim bir nokta da şudur ki bazan bir şehirdeki velinin (dedenin — adı şehrin kendi isminden daha çok teammüm etti. : Tefeni (+ +) İlyas (+) Mikhail (+ + +) Mikhaptıl, Medeke (Motella) Ekrava, Geneye, Barioula (Bri vula) Damdalo (Tantelos) Evgara, Khoma (Khoma) Aiden (Attanassos) , Sikman, Gebren (Kivlana) bn isimlerden bir kaçıdır.

(+) Selçuk ve prens İlyas

(+ +) Ne kanun ismindeki bir hıristiyan reis Rohaninin adından gelmiştir.

(+ + +) Bu sivarda fazla miktarda tanınmış ve Küçük Asya'nın büyük dini şahsiyetlerinden biri olan Mikheolden gelmiştir.

FASİL

— 2 —

LAODİCCİA : ROMAN — GRECO Site :

- 1 — Kuruluş, Halk, Din. 2 — Coğrafi vaziyet ve toprak.
3 — Tarih, ticaret ve malî teşkilât. 4 — Yün mamulâtı.
5 — ZENOİD ailesi . 6 — Umumî binalar:

A) Statyomdaki tiyatrom; B) Ganimazyum; C) Su yolları ve gömülü; D) Surlar; E) Tiyatrolar; F) Mabedler; G) Heykeller. 7 — İbadet: A) Leodikyanın zevsi; B) Ana mabude; C) ASKLEPIOS; D) APOLLO. 8 — İmpakatorluk ibadeti. 9) COROTATOS STEPHANEPHOROS. 10 — NEOKRATE. 11 — Kabileler ve DEMOS. 12 — Senato. 13 — DEHAPROTOİ. 14 — GEREUSIA AND NEOİ. 15 — Hakimler ve adli memurlar. 16 — Resmî elbise. 17 — ARCHONS, GRAMMATEUS. 18 — STRATEGOİ. 19 — AGARANOMAS. 20 — Diğer mahalli memurlar. 21 — İmprator memurları. 22 — PEREGRİNİ.

İlâve : 1 - Kitabeler. 2 - Peskoposlar. 3 - Firikya pakat-bana .

1 — Kuruluş, Halk, Din :

Leodikya, ihtimalki ikinci ANTİOECHUS milâdi (261 — 264) tarafından tesis edilmiş ve zevcesi Lavdisenin ismine izafeten Lavdikya denilmiştir. Bu ve bu gibi bir çok seolist müstemlekelerinin Küçük Asyada tesisinden maksat burarlarda seolist hakimiyetini takviye etmektir. Bu müstemlekeler hem yonanlı olmıyan topraklarda aşağı seviyede bir yonan medeniyeti merkezleri hem de Suriye kırallarına sadakat göterecek müstemlekicilerle doldürülmuş askeri nüstahkem mevkilerdi. Küçük Asyada bu neviden bir çok şehirler içinde büyük bir nisbette yonanlı ve makedonyalı bulunduğu taktirde ; asılları ile iftihar ettiklerini gösteren bir takım lâkaplar takınırlardı. Lavdikyada böyle bir vaziyet yoktu.

Ve dinlerinden istihraç ettiğimiz delillere nazaran halkın büyük bir kısmı muhakkak Suriyeli idi. En büyük ülhiyet makamı yonanlı bir isim olan Zeves adile anılırdı. Çünkü yonanca şüphesiz Küçük Asyadaki selosit müstemlekelerinin resmi lisani idi. Bu mabud eski yerlilerin mabudu idi. Çok tabiidir ki memleketin bu mabudi yeni ve hariçten gelenler tarafından aynı şekilde ibaded edilmişdi ve Şehit bu mabudün emrile tesis edilmiş farzedilirdi. Bu itikadı ifade eden Firikyanın yerli formülü şu idi : “ Allahın emrile „ fakat kuruluş efsanesini anlatan bir yonanca yazıda Zevs mabudunun HERMES vasıtasile gelen emrile „ şeklindenir. Fakat yonanlaştırılmış olan bu yerli mabut, yani Leodikyanın sevisi bu şehirde basılan paralar üzerinde ASEİS lâkabı ile zikr olunmuştur. LONGPERİER bu kelimeyi şöyle izah ediyor: ASEİS sempatik bir kelimedir, kudretli demektir. Aseis kelimesinin Suriyede de bulunuşu Leodikyadaki Suriye unsurunu açıkca gösteriyor. milâdi ikinci asrın ortasına kadar bu kelime kullanılmakta devam etti. ZEVS ASEİS paralar üzerinde bir keçi ile birlikte basılırdı.

Bil’ahare basılan paralar üzerindeki sol elinde bir çocuk bulunan ve sağ eli ile bir keçinin buynuzuna yapışan sakallı bir mabut şeklininde yine ZEVS ASEİS namına basılmış olduğu kabul edile bilir. Leodikyanın dini efsanelerinde bir mabudun doğmasına inanılıyordu Çünkü başka bir parada elinde çocuk tutan bir kadın ve kadının etrafında kılıçları ile kalkanlarını vuran üç müsellaah erkek resmi vardır.

Mamafih bunu Girit masallarından alınmış bir yunan itikadi nazarları ile de bakabiliriz. Çünkü efsaneye göre ZEVSİN annesi RHEA firikyaya giritten gelmiştir. Aynı tipde paralar TRALLEİS dede bulunmuştur. Bu çocuk ZEVSİN PRESEPHONE ile izdivacından hasıl olan SARAYİOS DİOÜYSES dir böylece baba ve oğlu erkek uluhiyetin en son kademesi idi.

Babazan şahsi isimleride bir şehirdeki milliyeti anlameye yardım eder. MOLOSSOS SEITALKAS ihtimalki Makedon-yalıdır. SEITALKES aşağı yukarı ugust zamanında bulunan bir para üzerindeki BÜST neden anlaşıldığına göre Leodik-yadan çok yüksek bir mevkie sahibdi. Fekat bunun menş'i hakkında hiç bir şey bilmeyoruz. Terakyalı kotya isminde tasadüf ediliyor. (C. TLİUS KOTYS) fakat bunun idhalinin sebebi başkadır. No. 5 de izah edeceğiz.

2 — Coğrafi vaziyet ve toprak :

Romalı muharrir PLİNY beşinci kitabın 105 inci satırında şöyle diyor : Laodikyanın daha evvelki isimleri DİOS-POLİS ve RHOAS idi. Birinci isim şüphesiz buranın en evvel mabudu zevsin şehri olduğunu gösteriyor. İhtimalki ikincisi buranın en eski ve hakiki ismi idi. Çünkü Rhoas, küçük ASAPOS şehrinin yani başındaki arazi kısmına verilen en eski isimdir. Hiç şüphesiz daha eski bir zamanda COLOSSAİ Likos vadisinde büyük bir şehirdi ve Rhoas da selosit müstemlekesi Leodikya olmazdan evvel küçük bir köydü. Unu niyetle selosit tarafından beğenilen bir şehir yeri burada, Babadağ önündeki alçak rusubi tepelerin şimal cephesind Rhoas'ın bulunduğu yerde mevcuttu. Burası gayri muntazam bir murabba şeklinde küçük bir yayla idi. Murabbain köşeleri şimal, cenup, şark ve garp istikâmetlerinde idi (Haritaya bakınız) . Murabbain her kenarı 1000 metre uzunluğunda ve Likos çayının aktığı ovadan 15 — 42 metre yükseklikte idi, iyi bir takimat sağlam askeri bir müfreze ile bu şehir çok kuvvetli bir müstahkem mevki haline konulabilirdi. Aynı zamanda (Büyük Şark Yolu) nun tamamen üzerinde idi, bu yol Efs kapısından girer ve Suriye kapısından çıkardı Diğer bir parada Leodikya; başı tuğlu bir kadınla temsil edilmektedir. Kadının sağ elinde bir patara ve sol elinde Leodikya zevsinin bir küçük heykeli vardı, kadının bir tarafında bir keçi diğer tarafında bir kurt vardı. Paranın basıldığı tarih M II dar. (Milâdi 211) .

Halkevlerinde çıkan Dergiler

Halkevinin adı	Derginin adı	Halk vîni adı	Derginin adı
Adana	Görüşler	Gireson	Aksu
Afyon	Taşpınar	Isparta	Ün
Amasya	Yeşil Irmak	İzmir	Fikirler
Antalya	Türk Akdeniz	Kayseri	Erciyes
Artvin	Çoruh	Konya	Konya
Bafra	Altın Yaprak	Manisa	Gediz
Balıkesir	Kaynak	Mersin	İçel
Burdur	Burdur	Milâs	Yeni Milâs
Bursa	Uludağ	Muğla	Muğla
Çorum	Çorumlu	Niğde	Akpınar
Denizli	İnanç	Niksar	Ülker
Diyarbakır	Karacadağ	Trebzon	İnan
Elâzığ	Altan	Samsun	19 Mayıs
Eminönü	Yeni Türk	Sinop	Dıranaz
Eminönü	H. B. Hb.	Sivas	4 Eylül
Erzurum	Ata yolu	Urfa	Ocak
Eskişehir	Halkevi	Yozgat	Bozok
Gaziantep	Başpınar	Zonguldak	Kara Elmas

Halkevi Başkanlığına

Şehremimi

İstanbul

Fiati: 10 Kuruşluk